

det samme gælder i modsatte ende Jørgen Isaksens indlæg om husmandsforeningernes syn på dagen og fremtiden, Inger Sorgenfreis om det økologiske landbrug samt Palle Friises om husmandsbrug på museum. Om udviklingen i dette århundrede handler i øvrigt Gunnar Solvangs oversigtsartikel om statshusmandsbrugene (efter udstykningslovene 1899 og 1919) og Tomas Germundssons om den svenske »egnahemsrørelse«, der især i 1920'erne og 30'erne ydede betydelige lån til bl.a. oprettelse af husmandsbrug. Mest centralt behandles dog udviklingen i 17- og 1800-tallene, hvor en række metodisk prægede indlæg peger på mulighederne for nærmere at belyse baggrund og årsager for husmandsgruppens vækst i denne periode og giver konkrete eksempler på analysemetoder. Blandt indlæggene her skal fremhæves Hans Chr. Johansens, der analyserer vækstens sammenhæng med befolkningsudviklingen, og Ståle Dyrvijs om de regionale mønstre i »husmannsvesenet i Norge« og de forklaringsmodeller, der kan anvendes ved undersøgelsen heraf. Af de konkrete undersøgelser fra afgrænsede lokalområder kan nævnes Asger Th. Simonsens Småbruger eller Daglejer?, der meget interessant sammenligner bebyggelse og sociale forandringer i et lollandsk og et vestjysk sogn i 19. århundrede, samt Jan Anders Timberlids om husmændene i en godsøkonomi i Indre sogn i Norge.

Bogen er et eksempel på, hvordan en nordisk ideudveksling inden for et forskningsområde kan virke stimulerende. Selv om der ikke er sammenhæng mellem indlæggene, kan de samlet give inspiration og ideer til den fortsatte husmandsforskning.

Erik Korr Johansen

Ove Hornby: »Ved rettidig omhu ...«

Skibsreder A. P. Møller 1876-1965. (Schultz Forlag, 1988), 316 s., 220,- kr.

Der har i årenes løb været taget flere tilløb til en biografi/virksomhedsportræt af dette århundredes største danske erhvervsmand, men først nu kan der fremlægges et trykt resultat. Det er ikke – på trods af titlen – blevet en snæver biografi, dertil mangler der alt for meget, men snarere et stykke rederihistorie, hvor hovedperson og virksomhed søges sammenkædet.

Forfatteren fører læseren ind i de gamle sejlskibsmiljøer i midten af forrige århundrede, som A. P. Møllers fader og fader igen var en del af. To gamle søfartsmiljøer Rømø og Dragør mødtes og gav denne en traditionsrig ballast på godt og ondt.

Der lægges afgørende vægt på at P. M. Møller i 1884 brød med den gamle sejlskibstradition og slog sig ned i Svendborg. Samtidig forstærkes visionerne om at se sønnerne som afgørende elementer i et kommende familierederi. Der var fire drenge at opbygge disse drømme på. Arnold Peter var den tredjeældste, født i Dragør 1876.

Afsnittet om A. P. M.s uddannelse må derfor stå centralt: først handelslærling, siden ophold på speditors- og klareringskontorer i England, Tyskland og Rusland før han vendte tilbage til Danmark og fik ansættelse i den store mægler- og rederiforretning C. K. Hansen. Under disse ansættelser havde han lov til for egen regning at disponere skibe.

Det var fra denne position han i 1905 støttede faderen hjemme i Svendborg med oprettelse af Dampskibsselskabet Svendborg, hvor familien Møller sammen med lokale forsigtige svendborgensere dannede et rederiaktieselskab.

En hovedlinie for forfatteren bliver det at påvise, at det snævre provinssmiljø ikke gav plads og albuerum nok for

den unge A.P.M. og dennes fader, der ustandselig ville udvide aktiviteterne og altid mødte på modstand, når aktiekapitalen skulle udvides. Utilfredshed med dette forklares som baggrund for etableringen af Dampskibsselskabet af 1912, hvor A. P. Møller »selv havde det afgørende ord«. Det blev følgelig et naturligt centrum for de kommende års aktiviteter.

Fremstillingen viser, hvorledes disse øges i tiden frem mod Første Verdenskrig, og det påpeges, hvorledes rederen med udsyn konsoliderede under krigen, hvilket betød, at han i modsætning til talrige kolleger, ikke blev ramt af fredskrisen. Mellemkrigsårene blev kendetegnet af fortsat vækst, så rederiet ved udbruddet af Anden verdenskrig havde indtaget en dominerende position indenfor dansk skibsfart.

Forklaringen på dette var ikke mindst et stadig bredere fundament for rederiet, der blev udvidet med tankskibsfart og liniefart over verdenshavene samt eget skibsværft ved Odense.

Afsnittet efter krigen – der er tegnet med ret grove streger – viser rederiets fortsatte ekspansion, før der slutes af med nogle små afsnit om fondene samt om »A. P. Møller – privat og i den offentlige debat« samt en skibsliste for årene 1904-1965. Det er et nydeligt arbejde, Ove Hornby har fremlagt, selv om der for den interesserede læser fortsat står mange spørgsmål åbne, når den sidste side er læst.

Samspillet med kolleger i ind- og udland siges der ikke meget om, selv om ikke mindst dette må påkalde sig interesse. For det var naturligvis deres svigtende vurderinger og initiativer, der gjorde det muligt for A. P. Møllers rederier at vokse sig store. Heller ikke forholdet til de søfarendes fagforbund

gøres der meget ud af. Rekruttering af personale, besætninger og i administration er på det nærmeste uomtalt, selv om ikke mindst hr. Møllers evner til at vælge de rigtige folk til de rigtige opgaver i høj grad var medvirkende til hans forretningsmæssige succes. Måske har forfatteren opfattet et sådant spørgsmål, som hørende til det biografiske og derfor udeladt det. Det må nemlig nok erkendes, at det fremlagte værk næppe kan erstatte en egentlig biografi, men en solid søfartshistorie, er det blevet til.

Henrik Fode

Henning Grelle og Asger Uhd Jepsen:
Viljen til forandring. Arbejdsmandens historie i 100 år bind 5, (Fremad, 173 s.).

Med dette sidste og 5. bind af arbejdsmandens historie er serien nu afsluttet. Hvor de fire første bind tog sig af afgrænsede arbejdsområder, er dette femte bind mere vidtfavnende, da det beskæftiger sig med organisationshistorie og de ledende personligheder inden for SiD. Men der er også blevet plads til at beskrive andre forhold hvor forbundet har markeret sig. Det gælder således overenskomstforhandlingerne, øgede arbejdskrav, organiseringskampe, kulturpolitisk arbejde inden for SiD, mediepolitik, internationalt samarbejde, arbejdsmiljø og uddannelsespolitik. Bogen afsluttes med en litteraturliste og et stikordsregister til alle 5 bind i arbejdsmandens historie.

For denne bog gælder det samme som for de øvrige i serien, at den får en ekstra dimension med det righoldige illustrationsmateriale, der ofte fortæller en historie helt for sig selv.

Henrik Vedel-Smith